

FRAGMENTY DOKUMENTACJI FOTOGRAFICZNEJ ZABYTKÓW ZE STANOWISKA ARCHEOLOGICZNEGO NR 3 W PIOTRAWINIE Z 1970 ROKU

Piotr Plisiecki

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,
Instytut Historii, Katedra Historii Starożytnej,
Bizantyńskiej i Średniowiecznej
The John Paul II Catholic University of Lublin,
Institute of History, Department of Ancient,
Byzantine and Medieval History
e-mail: pplisiecki@kul.pl
<https://orcid.org/0000-0002-0879-3717>

Streszczenie. W 1970 r. w Piotrawinie, na stanowisku archeologicznym nr 3, dokonano odkrycia skarbu – co najmniej siedmiu żelaznych siekier lub grzywnien siekierowatych. Niestety większa część znaleziska zaginęła w późniejszych latach. Odnalezienie części dokumentacji fotograficznej tego skarbu może pozwolić na prowadzenie dalszych badań nad tym znaleziskiem.

Słowa kluczowe: skarb z Piotrawina; czekany; grzywny siekierowate; Katedra Archeologii KUL.

Konieczność prowadzenia dokumentacji fotograficznej podczas wykopalisk jest sprawą oczywistą i zagadnienie to nie podlega żadnej dyskusji. Powszechnie wiadomo, że po zakończeniu prac wykopaliskowych jedynie od dokładności zachowanej dokumentacji, tak rysunkowej jak i fotograficznej, zależą późniejsze etapy prac, w tym przede wszystkim opracowanie zgromadzonego materiału zabytkowego, jak i samego stanowiska archeologicznego¹. Sytuacja szczególnie zachodzi wówczas, gdy materiał zabytkowy nie jest samodzielnie pozyskiwany przez archeologów, ale bywa dostarczany przez przypadkowych znalazców. Wówczas jedynie dokładne badania porównawcze mogą pomóc w ustaleniu czasu i okoliczności powstania takich artefaktów. Właśnie druga z opisywanych sytuacji miała miejsce w 1970 r. w przypadku tzw. skarbu co najmniej siedmiu

---

¹ D. ŁAWECKA, *Wstęp do archeologii*, Warszawa 2009, s. 114-115, 132-134.

przedmiotów żelaznych z Piotrawina (stanowisko nr 3). Szczęśliwy skądinąd fakt znalezienia tych zabytków, bardzo szybko uznanych za swoistą sensację naukową, przyniósł jednak wraz z sobą wiele komplikacji i problemów. Po pierwsze, nie zostały one odkryte *in situ* (a tylko przyniesione przez przypadkowego znalazcę), co uniemożliwiło ich dokładne datowanie. Po drugie, znalezisko nie posiadało zbyt wielu analogii wśród znanego materiału zabytkowego z terenów Polski, jak i tej części Europy – co ciekawe, po kilkudziesięciu latach od odkrycia lista analogii nie zwiększyła się znacząco aż do dzisiaj. Po trzecie wreszcie, problemem okazała się także klasyfikacja zabytków z Piotrawina. Po okresie początkowym, gdy odkrywca skarbu, Maria Sułowska, była skłonna widzieć w nich raczej narzędzia pracy lub walki (siekiery, ewentualnie czekany), uznano je za kolejny przykład gromadnych znalezisk płacideł, tzw. grzywien siekieropodobnych (lub siekierowatych), bliskich tym, jakie w dużych skupiskach znajdowano na obszarze Małopolski². Nowsze jednak badania archeologiczne i „bronzoznawcze” na nowo rozpoczęły dyskusję na temat typologii omawianych znalezisk. Ponownie zaczęto widzieć w nich odmianę toporów czy nawet bojowych czekanów albo wyróżniających się narzędzi „na pograniczu” wyżej wymienionych odmian³. Stan dotychczasowej dyskusji zdaje się wskazywać, że udzielenie ostatecznej odpowiedzi na nas pytania jest wciąż kwestią przyszłości.

Dodatkowym elementem silnie komplikującym badania nad „skarbem z Piotrawina” było zamieszanie wywołane ostatecznym zamknięciem Katedry Archeologii Polski KUL (sprawującej pieczę nad omawianymi zabytkami) i spowodowane tym rozproszenie części zgromadzonych materiałów zabytkowych. Wśród tzw. zabytków zaginionych znalazły się niestety także żelazne artefakty z Piotrawina. Utrata części zabytków, a także braki w dokumentacji znalezisk spowodowały, że poziom szczegółowej wiedzy na temat omawianego skarbu zatrzymał się na etapie z połowy lat osiemdziesiątych XX w., kiedy została opublikowana monografia dotycząca Piotrawina. Na jej kartach przedstawiono

² Dane dotyczące bibliografii odnalezienia skarbu z Piotrawina zob. K. PISAREK-MAŁYSZEK, *Zabytki archeologiczne z Instytutu Historii KUL*, „Zeszyty Naukowe KUL” 46 (1999), nr 1-2, s. 87 (przypis 1), a także s. 91-92. Zob. także K. PISAREK-MAŁYSZEK, *Skarb z Piotrawina – jeszcze raz odnaleziony*, „Teka Komisji Historycznej, Oddział Lubelski Polskiej Akademii Nauk” 7 (2010), s. 11. Co do ewentualnej funkcji tych zabytków jako płacideł jako pierwszy wypowiedział się Emil Zaiz – zob. E. ZAIZ, *Żelazny skarb stulecia: Kraków, ul. Kanonicza 13, „Z Otchłani Wieków”* 45 (1979), z. 4, s. 260-270; zob. także ważny w tamtym okresie artykuł: J. SZTETYLŁO, *Degeneracja siekiery czyli problem od półwiecza*, „Z Otchłani Wieków” 45 (1979), z. 4, s. 271-276; ostatnio także: R. LIWOCH, *Grzywna siekierowata z Modlnicy*, „Materiały Archeologiczne” 39 (2013), s. 149-154.

³ P. STRZYŻ, *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 52 (2006), s. 48; P.N. KOTOWICZ, *Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich. Katalog źródeł*, Rzeszów 2014, 374-385, s. 98-101 oraz tablice na s. 310-312.

rysunki wszystkich siedmiu „siekier”, ktѳre odtѳd stały się niemal jedynym źrѳdłem wiedzy na temat piotrawińskiego skarbu⁴. Niestety mimo swojego dość wysoko artystycznego charakteru (a może właśnie dlatego) wspomniane rysunki nie oddały wielu cech indywidualnych zыбыткѳв, raczej utrudniając niź ułatwiając ich identyfikację i opracowanie. Dokumentacyjna wartośc tych rysunkѳв okazała się niewystarczająca zwłaszcza wtedy, gdy w listopadzie 2003 r. Katarzyna Pisarek-Małyшек щєщєśliwie zlokalizowała w magazynach Muzeum Lubelskiego na Zamku dwie z siedmiu zaginionych „siekier”⁵. Prawie dwadzieścia lat pѳźniej, pod koniec 2021 r., kolejnѳ „siekierę” piotrawińskѳ odnaleziono w magazynie Instytutu Historii KUL. Odzyskanie trzech egzemplarzy skłoniło do dalszych poszukiwań, takźe w zakresie niezwykle waźnej dokumentacji skarbu, ktѳra mogła stać się podstawѳ do dalszych badań.

Dzięki staraniom K. Pisarek-Małyшек w 2007 r. udało się odnaleźć, tym razem w magazynach Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, fragmenty dokumentacji z badań archeologicznych prowadzonych przez M. Sułowskѳ oraz elementy prywatnego archiwum Państwa Sułowskich, Marii Sułowskiej (Chyźewskiej-Sułowskiej) oraz Zygmunta Sułowskiego⁶. W skłад wspomnianego archiwum wchodził takźe zbiѳr fotografii prywatnych, złѳzonych w tekturowym pudełku, o przybliźonych wymiarach 30×20 cm. Po przekazaniu zbioru do Pracowni Dokumentacji i Opracowania Zbiѳrѳw Materialnych Instytutu Historii KUL (jednostki zajmujęc się opiekѳ nad spuściznѳ archeologicznѳ dawniej Katedry Archeologii Polski KUL) okazało się, że we wspomnianych zbiorach fotograficznych znajdujѳ się, międy innymi, takźe zdjęcia pochodzѳce z rѳżnych etapѳw prac wykopaliskowych, w tym zdjęcia z Piotrawina⁷. Spośród nich udało się wyrѳźnić, jak dotѳd, siedem bardzo waźnych dla nas fotografii, przedstawiajęc skarб żєlaznych „siekier”, pozyskanych w Piotrawinie na stanowisku nr 3.

Dotychczasowa dokumentacja ikonograficzna, a zwłaszcza fotograficzna skarbu piotrawińskiego przedstawiała się bardzo ubogѳ⁸. Prѳcz wspomnianego

⁴ M. SUŁOWSKA, *Piotrawin nad Wisłѳ. Średniowieczny mikroregion osadniczy*, Warszawa 1984, s. 58, ryc. 8.

⁵ K. PISAREK-MALYSZEK, *Skarb z Piotrawina*, s. 14.

⁶ Opis działań poszukiwawczych i sprawozdanie z jego efektѳw we wprowadzeniu do wstępnego inwentarza zыбыткѳв przechowywanych w Pracowni Dokumentacji i Opracowania Zbiѳrѳw Materialnych Instytutu Historii KUL.

⁷ Aktualnie wspomniane fotografie dotyczѳce wykopalisk archeologicznych prowadzonych przez dawnѳ Katedrę Archeologii Polski KUL stanowią zespѳł wydzielony i sѳ przechowywane w zbiorach Pracowni Dokumentacji i Opracowania Zbiѳrѳw Materialnych Instytutu Historii KUL.

⁸ Trudno dziś jednoznacznie określić, czy wymagana, profesjonalna, metryczno-obrazowa dokumentacja znalezisk na tym stanowisku została utworzona, ale zaginęła, czy teź nigdy nie powstała. Odnośnie do sposobѳw i metod dokumentacji zob. D. ŁAWECKA, *Wstęп do archeologii*, s. 114-139; takźe W. GAWRYSIK-LESZCZYŃSKA, *Jak rysować zыбыtki archeologiczne. Podstawowe*

wyżej rysunku z 1984 r., prezentującego wszystkie siedem elementów skarbu, oraz powstałych stosunkowo niedawno (w 2010 r.) rysunków na nowo odnalezionych dwóch „siekier” (przechowywanych w Muzeum Lubelskim na Zamku, obecnie w Muzeum Narodowym w Lublinie) opublikowano jeszcze tylko jeden rysunek, wydrukowany w 1977 r.⁹ Była to ilustracja jednego z siedmiu piotrawińskich artefaktów (z rysami na tulei osady). Poza tym na łamach tego samego czasopisma („Z Otchłani Wieków”) opublikowano jedynie dwie fotografie „skarbu”. Jedną z nich było zdjęcie prezentujące całość znaleziska (opublikowane w 1977 r.)¹⁰, drugą zaś, przedstawiającą pojedynczy, wybrany egzemplarz, można znaleźć we wcześniejszym numerze tego periodyku (1972)¹¹. Odnalezienie niedawno w zbiorach KUL kolejnych siedmiu fotografii żelaznych zabytków z Piotrawina (w tym jednego w dwóch kopiach) w zasadniczy sposób powiększy nasz stan wiedzy i zapewne umożliwi dalsze badania nad tym ważnym odkryciem archeologicznym sprzed ponad pięćdziesięciu laty.

Przechodząc do opisu wspomnianych siedmiu zdjęć, należy najpierw zauważyć, że wszystkie z nich to fotografie czarno-białe, wywołane w rozmiarze 14×9 cm. Od momentu ich odnalezienia zostały włączone do zbiorów Pracowni oraz ponumerowane (1 do 7, zob. Fot. 1-7). Zdjęcia numer 1, 2 oraz 3 przedstawiają grupy artefaktów, a zdjęcia z numerami od 4 do 7 to fotografie pojedynczych zabytków (spośród nich jedna z fotografii, nr 6 – zob. Fot. 6 – znana jest ponadto w dwóch kopiach, druga kopia jest także zachowana w zbiorach Pracowni). Zdjęcia pojedynczych zabytków (Fot. 4-7) sprawiają wrażenie fotografii dokumentacyjnych, przygotowanych bardziej fachowo. Z kolei zdjęcia o numerach 1-3 wydają się być zdjęciami raczej amatorskimi. W ich przypadku zwraca uwagę niedokładne kadrowanie: na zdjęciach nr 1 (Fot. 1) oraz nr 2 (Fot. 2) widać fragmenty podłoża, na które ułożono plansze z zabytkami. Poza tym zdjęcia nr 2 oraz nr 3 (Fot. 3) nie obejmują wszystkich przygotowanych do fotografii zabytków. Na zdjęciu nr 2 (Fot. 2) spośród sześciu widocznych artefaktów

---

zasady dokumentacji, Biskupin 2003; R. ZAPŁATA, *Dokumentacja w archeologii*, w: *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, red. S. Tabaczyński i in., Poznań 2012, s. 480-499 (w kwestii dokumentacji fotograficznej „starego typu” zob. tamże, s. 487).

⁹ M. SUŁOWSKA, *Kłopoty ze skarbem*, „Z Otchłani Wieków” 43 (1977), nr 1, s. 33, ryc. 3. Poza tym można jeszcze wymienić rysunek zamieszczony w K. WACHOWSKI, *Ziemia polskie a Wielkie Morawy. Studium archeologiczne kontaktów w zakresie kultury materialnej*, „Przegląd Archeologiczny” 29 (1981), ryc. 1, s. 154, wykonany prawdopodobnie właśnie na podstawie fotografii opublikowanej w 1977 r. (zob. niżej).

¹⁰ M. SUŁOWSKA, *Kłopoty ze skarbem*, s. 32, ryc. 1.

¹¹ M. SUŁOWSKA, *Jak szukaliśmy wczesnośredniowiecznej wsi*, „Z Otchłani Wieków” 38 (1972), z. 4, s. 283, ryc. 2. Nie liczymy tu zdjęcia portretowego M. Sułowskiej z „siekierą” w rękach (jedną z „siekier” ze skarbu piotrawińskiego), znajdującego się również w zbiorach Pracowni.

tylko pięć zostało sfotografowanych w całości (zabytek pierwszy z lewej został, przez wykonującego zdjęcie, „ucięty” w znacznej części długości). Podobnie na fotografii nr 3 (Fot. 3) mocno „ucierpiał” artefakty skrajne, zarówno z lewej, jak i z prawej strony. Co ciekawe, chociaż zdjęcie nr 1 przedstawia całość zbioru przygotowanego do fotografii (na zdjęciu widać skraj planszy: prawy, dolny oraz lewy, zob. Fot. 1), to jednak na wspomnianej fotografii znalazło się tylko sześć zabytków (z siedmiu pozyskanych). Na obecnym etapie badań niestety nie można odpowiedzieć na pytanie, dlaczego sfotografowano niekompletny zbiór artefaktów. Poza tym zachowane zdjęcia zostały wykonane bez skali, co być może jest kolejną przesłanką o ich mocno „polowym” czy raczej bardzo „spontanycznym” charakterze. Na fotografiach nr 2 oraz nr 3 między zabytkami widać okruchy rdzy lub grudki ziemi. Zabytki wyraźnie nie zostały jeszcze wówczas oczyszczone ani poddane zabiegom wstępnej konserwacji. Spośród wspomnianych trzech zdjęć zbiorowych wyróżnia się fotografia nr 1 (Fot. 1). Ciemny odcień zdjęcia uniemożliwia niestety stwierdzenie, czy artefakty zostały już poddane pierwszym zabiegom konserwatorskim. Z drugiej jednak strony należy zauważyć, że wszystkie sześć zabytków ułożono już wstępnie pod kątem wielkości oraz wyeksponowano tę samą ich stronę (tzw. lewą „heraldyczną”). Na zdjęciu nr 1 pojawił się kolejny element, bardzo ważny dla dalszych badań. Na sześciu ułożonych obok siebie zabytkach położono bowiem karteczki z numerami inwentarzowymi (o numerach od 1 do 6)¹². To ostatnie spostrzeżenie ma dla nas ogromne znaczenie, gdyż wyraźnie świadczy o tym, że pozyskane artefakty otrzymały wstępne, „polowe” numery inwentarzowe. Stąd też wiadomo już, że jeśli udałoby się skonfrontować posiadane przez nas fizycznie zabytki ze skarbu z Piotrawina z posiadanymi przez nas fotografiami, w kolejnych opracowaniach byłibyśmy w stanie operować takimi numerami dla poszczególnych zabytków z Piotrawina. Maria Sułowska nadała więc im numery inwentarzowe, które – jak się okazuje na podstawie dotychczasowych, wstępnych analiz – zgadzają się z numerami inwentarzowymi umieszczonymi na fragmentach zachowanej dokumentacji stanowiska¹³.

Pozostałe fotografie (nr 4-7, Fot. 4-7), jak już wspomniano, przedstawiają pojedyncze zabytki „siekie”. Wnosząc z zauważalnych na fotografiach „okrucichów” rdzy lub innych zanieczyszczeń, także i one zostały wykonane w warunkach polowych, na stanowisku archeologicznym, zapewne w tym samym czasie oraz, być może, na tych samych planszach co fotografie nr 1-3. Stan zachowania sfotografowanych artefaktów świadczy, że obiektów tych nie poddano jeszcze

¹² Co ważne, numerem 1 opatrzone zabytek pierwszy z prawej, numeracja zaś postępowała kolejno w lewo.

¹³ Fragmenty dokumentacji z wykopalisk z Piotrawina, dzięki staraniom K. Pisarek-Małysek, są przechowywane w zbiorach Pracowni.

zabiegom konserwatorskim¹⁴. O ile możemy wnosić ze zdjęć, na fotografii nr 4 przedstawiono „prawą” stronę jednej z „siekiei” (zapewne tożsamej z zabytkiem czwartym od prawej na zdjęciu nr 2 oraz nr 3; zob. Fot. 2 oraz Fot. 3)¹⁵. Możemy (sądząc po kształcie charakterystycznych plam na zabytku) przypuszczać, że fotografia nr 5 przedstawia nadal ten sam artefakt, widziany jednak (najprawdopodobniej) od strony spodniej. Podobna sytuacja zachodzi zapewne w odniesieniu do fotografii nr 6 (Fot. 6) oraz nr 7 (Fot. 7). Tym razem jednak, o ile nasze założenia są prawdziwe, zdjęcie nr 7 przedstawiałoby ten sam zabytek co na fotografii nr 6 (tu pokazano jego prawą stronę), ale sfotografowany od góry¹⁶. Co ciekawe, wydaje się, że zabytek ze zdjęcia nr 6 oraz 7 prawdopodobnie nie znajdował się na zbiorowych zdjęciach o numerach 1-3. Musimy jednak podkreślić, że dopiero dalsze, dokładniejsze badania mogą ewentualnie rozstrzygać powyższe zagadnienia identyfikacji.

Podobnie jak w przypadku identyfikacji artefaktów, niewiele pewnego można powiedzieć o okolicznościach czasowych wykonania omawianych fotografii. Jak już zauważono, ze stanu zachowania zabytków należy wnosić, że raczej wszystkie zdjęcia wykonano na początkowym etapie, tuż po ich uzyskaniu. Co więcej, prawdopodobnie fotografie nr 2 oraz nr 3 zrobiono przed fotografią nr 1, gdyż na tym ostatnim zdjęciu, zabytki zostały względnie ułożone pod kątem wielkości i wyeksponowane z jednej, tej samej strony, oraz nadano im robocze numery inwentarzowe. Nie można tego z kolei zauważyć na zdjęciach nr 2 oraz nr 3, gdzie przedstawiono je w dowolnej kolejności oraz z dowolnej strony¹⁷.

Niestety nadal tajemnicą pozostaje osoba autora, który wykonał powyższe fotografie. Możemy tylko przypuszczać, że ich autorem także mógł być, tak jak zanotowano to w podpisie fotografii opublikowanej w artykule z 1972 r., Zygmunt Sułowski¹⁸.

---

¹⁴ Oznacza to, że prezentowane tu fotografie są prawdopodobnie najstarsze w stosunku do wszystkich znanych dotychczas zdjęć zabytku z Piotrawina. Zdjęcie prezentowane w artykule z 1977 r. (M. SUŁOWSKA, *Kłopoty ze skarbem*, ryc. 1, s. 32) przedstawiało bowiem artefakty już po wstępnej konserwacji (oczyszczeniu z rdzy).

¹⁵ Na użytek niniejszego artykułu został on określony jako „zabytek A”.

¹⁶ Ten artefakt z kolei został tu określony tymczasowo jako „zabytek B”.

¹⁷ Na przykład na zdjęciu nr 2 zabytek pierwszy od prawej został ułożony tą samą stroną jak zabytek piąty od prawej, inaczej jednak niż obiekt drugi od prawej. Pomimo prawdopodobieństwa, że fotografie nr 2 i nr 3 zostały wykonane przed fotografią nr 1, właśnie ta ostatnia została w zbiorach Pracowni oznaczona numerem 1, a to ze względu na swoją wartość (wstępne numery inwentarzowe).

¹⁸ M. SUŁOWSKA, *Jak szukaliśmy wczesnośredniowiecznej wsi*, s. 283, ryc. 2. Oczywiście autorem zdjęć prezentowanych w niniejszym artykule mogła być sama M. Sułowska lub też jeden ze studentów uczestniczących w wykopaliskach.

Obserwacja odwrotnej strony opisywanych zdjęć także przynosi nam garść informacji. Na dwóch z nich (nr 1 oraz nr 2) można zauważyć uczynione ołówkiem zapisy numerów (odpowiednio „60/22” oraz „67/65”), prawdopodobnie wykonane jeszcze w zakładzie fotograficznym bądź zapisane później przez dotychczasowego właściciela fotografii. Na czterech zdjęciach zapisano na odwrocie krótką informację dotyczącą miejsca wykonania fotografii bądź raczej lokalizacji pozyskania zabytków. Na fotografiach o numerach 4, 5, 6 oraz 7 zanotowano „Piotrawin st.[anowisko] 2.” Ta informacja jest dla nas jednak dużym zaskoczeniem, gdyż w zdecydowanej większości dotychczasowych publikacji informowano, że interesujące nas zabytki odnaleziono na stanowisku numer 3!¹⁹ Wyjaśnienie tej różnicy w numeracji stanowisk będzie musiało być przedmiotem dalszych badań, tym razem już archiwalnych. Ponadto na odwrocie dwóch kolejnych fotografii można znaleźć zapiski świadczące o późniejszych badaniach nad skarbem z Piotrawina, jakie podjęła M. Sułowska. Na fotografii nr 3 zapisano, że przedstawia ona „skarb czekanów żelaznych z X wieku”. Ta informacja zgadza się z tym, co wiadomo na temat opinii wyrażanej przez odkrywczynię skarbu. Przez pewien czas (zanim zdecydowała się określać je mianem „żelaznych siekier”) M. Sułowska była skłonna widzieć w odkrytych przez siebie zabytkach właśnie formę czekana²⁰. Co ciekawe, współcześni badacze powrócili do tej terminologii, nazywając artefakty z Piotrawina czekanami, toporami bądź widzieli w nich specyficzną formę, lokalizowaną na pograniczu czekanów i toporów o wąskim ostrzu²¹. Ponadto na odwrocie fotografii nr 1 zapisano rosyjskim alfabetem fragment opisu bibliograficznego („Kirpichnikov, выпуск 36”) odnoszący się do ważnego, rosyjskiego opracowania naukowego z lat sześćdziesiątych, poświęconego właśnie zagadnieniu m.in. toporów bojowych z okresu od IX do XIII wieku²².

Kończąc wątek opisu fotografii, należy jeszcze zauważyć, że jedna z nich (nr 4) nosi na odwrocie ślady kleju. Zdjęcie to było prawdopodobnie wykorzystane

¹⁹ Tak M. SUŁOWSKA, *Piotrawin*, s. 58 oraz s. 20, gdzie podano szczegółowe dane na temat bazy źródeł materialnych z Piotrawina.

²⁰ Tak samo była zatytułowana teczka, w której M. Sułowska gromadziła dokumentację i notatki z kwerend dotyczących skarbu. Zob. teczkę nr 17 „Czekany” przechowywaną w zbiorach Pracowni.

²¹ Zob. P.N. Kotowicz, *Topory wczesnośredniowieczne*, 374-385, s. 96 – 99; P. STRZYŻ, *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, s. 48.

²² We wspomnianej teczce nr 17 znajdują się notatki z zapisem wielu pozycji bibliograficznych odnoszących się do zagadnienia czekanów czy też żelaznych siekier z Piotrawina, także w językach obcych. Co do fragmentu opisu zanotowanego na odwrocie zdjęcia nr 1 wydaje się, że mogło chodzić o publikację A. N. KIRPICHNIKOV, *Drevnerusskoe oruzhie, Vypusk pervyi: Mechi i sabli IX–XIII vv.*, „Arkheologia SSSR” E1, no. 36 (1966), s. 5-181.

podczas jednej z wystaw prezentujących odkrycia z Piotrawina. Udało się ustalić, że wkrótce po zakończeniu prac archeologicznych zorganizowano co najmniej dwie wystawy. Pierwsza z nich miała miejsce w 1972 r. w gmachu KUL, kolejna zaś w 1974 r.²³ Ta druga była okazją do prezentacji artefaktów z Piotrawina w ramach Wystawy Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego w siedzibie Zarządu Głównego PTAiN w Warszawie²⁴. Niewykluczone, że w ramach trwania jednej z nich wykorzystano także część posiadanych przez nas fotografii.

Podsumowując zaprezentowane ustalenia, należy podkreślić, że niewątpliwym sukcesem jest odnalezienie przynajmniej części nieznanego dotąd dokumentacji fotograficznej tzw. skarbu z Piotrawina. Przedstawione w niniejszym artykule fotografie nie były wcześniej publikowane ani szczegółowo opisywane. Ich pojawienie się w znaczący sposób może wpłynąć na nasz stan wiedzy o artefaktach z piotrawińskiego znaleziska, zwłaszcza że większa część skarbu zaginęła (aktualnie posiadamy tylko trzy zabytki na wszystkich siedem), dokumentacja archeologiczna zaś nie jest kompletna.

Co ważne, można się spodziewać, że istniały także i inne fotografie interesującego nas skarbu. Jeśli system dokumentacji fotograficznej, którego elementy prawdopodobnie udało się nam uchwycić (tj. co najmniej dwie fotografie każdego z zabytków, wykonane z co najmniej dwóch stron), został konsekwentnie zrealizowany, to możemy zakładać, że wykonano co najmniej czternaście takich fotografii. Do tej liczby należałoby dodać także pewną liczbę fotografii zbiorowych znaleziska, z których trzy akurat się zachowały. Daje to nam łącznie liczbę około dwudziestu zdjęć (co najmniej), które mogły zostać wykonane po odnalezieniu skarbu z Piotrawina. Wskazuje to na dalsze perspektywy poszukiwań, także w archiwach instytucji, w których wspomniane fotografie mogły być prezentowane podczas specjalnie organizowanych wystaw (zob. wyżej).

Wbrew oczekiwaniom nie udało się w zasobach archiwalnych Pracowni natrafić na oryginały fotografii, które zostały wykorzystane w publikacjach Marii Sułowskiej z lat siedemdziesiątych (artykuły z 1972 oraz 1977 r.). Pozostaje wierzyć, że podobnie jak pozostała, zaginiona część prezentowanych tu zdjęć zostaną kiedyś odnalezione i wówczas poszerzą naszą wiedzę na temat jednego z ciekawszych polskich odkryć archeologicznych lat siedemdziesiątych, jakim był niewątpliwie skarb z Piotrawina²⁵.

²³ [E.F.], *Wystawa archeologiczna w KUL*, „Zeszyty Naukowe KUL” 15 (1972), nr 3, s. 86. Co ciekawe, interesujące nas artefakty opisano tam jako „czekany bojowe z VIII w.”.

²⁴ K. Pisarek-Małyszek, *Skarb z Piotrawina – jeszcze raz odnaleziony*, s. 11.

²⁵ Taką opinię o znalezisku piotrawińskim wyraził w 1981 r. K. Wachowski (*Ziemia polskie*, s. 154).

BIBLIOGRAFIA

- [E.F.], Wystawa archeologiczna w KUL, - Zeszyty Naukowe KUL 15 (1972), nr 3, s. 86.
- GAWRYSIAK-LESZCZYŃSKA W., *Jak rysować zabytki archeologiczne. Podstawowe zasady dokumentacji*, Biskupin 2003.
- KOTOWICZ P. N., *Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich. Katalog źródeł*, Rzeszów 2014.
- LIWOCH R., *Grzywna siekierowata z Modlnicy*, „Materiały Archeologiczne” 39 (2013), s. 149-154. https://www.academia.edu/3698694/Grzywna_siekierowata_z_Modlnicy (dostęp 18.03.2022).
- ŁAWECKA D., *Wstęp do archeologii*, Warszawa 2009.
- PISAREK-MALYSZEK K., *Zabytki archeologiczne z Instytutu Historii KUL*, „Zeszyty Naukowe KUL” 46 (1999), nr 1-2, s. 87-102.
- PISAREK-MALYSZEK K., *Skarb z Piotrawina – jeszcze raz odnaleziony*, „Teki Komisji Historycznej, Oddział Lubelski Polskiej Akademii Nauk” 7 (2010), s. 11-15.
- STRZYŻ P., *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 52 (2006), s. 7-272.
- SUŁOWSKA M., *Jak szukaliśmy wczesnośredniowiecznej wsi*, „Z Otchłani Wieków” 38 (1972), z. 4, s. 282-285.
- SUŁOWSKA M., *Kłopoty ze skarbem*, „Z Otchłani Wieków” 43 (1977), nr 1, s. 32 – 38.
- SUŁOWSKA M., *Piotrawin nad Wisłą. Średniowieczny mikroregion osadniczy*, Warszawa 1984.
- SZTETYŁO J., *Degeneracja siekiery czyli problem od półwiecza*, „Z Otchłani Wieków” 45 (1979), z. 4, s. 271 – 276.
- WACHOWSKI K., *Ziemie polskie a Wielkie Morawy. Studium archeologiczne kontaktów w zakresie kultury materialnej*, „Przegląd Archeologiczny” 29 (1981), s. 151-197.
- ZAIZ E., *Żelazny skarb stulecia: Kraków, ul. Kanonicza 13*, „Z Otchłani Wieków” 45 (1979), z. 4, s. 260-270.
- ZAPŁATA R., *Dokumentacja w archeologii*, w: *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, red. S. Tabaczyński i in., Poznań 2012, s. 480-499. <http://e-archaeology.org/wp-content/uploads/2016/06/Zap%C5%82ata.pdf> (dostęp 18.03.2022).

MATERIAŁY RĘKOPIŚMIENNE

Teczka nr 17, przechowywana w zbiorach Pracowni Dokumentacji i Opracowania Zbiorów Materialnych Instytutu Historii KUL.

Wstępny inwentarz zabytków przechowywanych w Pracowni Dokumentacji i Opracowania Zbiorów Materialnych KUL.

THE INCOMPLETE PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION
FROM ARCHAEOLOGICAL SITE NO. 3 IN PIOTRAWIN OF 1970

Abstract. In 1970 in Piotrawin (archaeological site no. 3) at least seven iron axes or axe-like iron bars had been discovered. Unfortunately, a most of them were lost in the successive years. The recovery of the incomplete photographic documentation may allow for the further research on this discovery.

Keywords: treasure from Piotrawin; battle-axes; axe-like iron bars; The Chair of Archaeology KUL.

FOTOGRAFIE

(z zachowaniem osobliwości oryginałów i numerami oryginalnych zdjęć w podpisach)

Fot. 1. Zdjęcie nr1. Zbiór zabytków z roboczymi numerami inwentarzowymi

Fot. 2. Zdjęcie nr 2. Fotografia grupy zabytków (wersja I)

Fot. 3. Zdjęcie nr 3. Fotografia grupy zabytków (wersja II)

Fot. 4. Zdjęcie nr 4. Zabytek A ze skarbu piotrawińskiego (strona prawa)

Fot. 5. Zdjęcie nr 5. Zabytek A (?) ze skarbu piotrawińskiego (widok od spodu)

Fot. 6. Zdjęcie nr 6. Zabytek B ze skarbu piotrawińskiego (strona prawa)

Fot. 7. Zdjęcie nr 7. Zabytek B ze skarbu piotrawińskiego (widok od góry).